

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Кравчука Олександра Олександровича**

«Михайло Кречко як феномен діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – Культурологія, галузь знань 03 – Гуманітарні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи. Українська хорова культура ХХ століття явила світові видатні постаті диригентів, творчість котрих ґрунтувалася на глибинному осягненні традицій народного гуртового співу та академічного хорового виконавства. Поряд із такими митцями як Олександр Кошиць, Дмитро Котко, Нестор Городовенко, Павло Муравський, Григорій Верьовка, Андрій Кушніренко, Михайло Гринишин, Богдан Дерев'янка, Олег Цигилик називаємо і Михайла Кречка (1925–1996), життєвий і творчий шлях якого нерозривно пов'язаний з українським хоровим мистецтвом. Багатогранний талант М. Кречка зумовив формування декількох поколінь відомих діячів українського музичного мистецтва та виховання естетичних смаків української інтелігенції, сприяючи виявленню в них національного патріотичного світовідчуття.

Незаперечною є **актуальність** дисертаційної роботи п. О. Кравчука, оскільки незважаючи на вагомий внесок М. Кречка у розвиток українського хорового мистецтва, до цього часу ще не було здійснено ґрунтовних досліджень його мистецького феномену. Варто підкреслити, що актуальність цього дослідження «...полягає не лише у відсутності системного культурологічного осмислення феномена М. Кречка, а й у потребі розробити новітньою методологію аналізу митця як суб'єкта смислотворення, модератора національного культурного коду та чинника стійкої культурної ідентичності. Біографіка в межах цієї парадигми постає як інструмент гуманітарного спротиву, механізм реконструкції національних основ, утвердження суб'єктності та укріплення культурно-історичної тяглості» (с. 21 дис.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах цільової комплексної теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Культурно-мистецькі практики і процеси в дискурсі сучасного наукового діалогу» (Державний реєстраційний номер: 0124U003133).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, результатів і висновків дисертації.

Автор ставить собі за *мету* – виявити та обґрунтувати феномен діяльнісного універсалізму Михайла Кречка в хоровій культурі України. Те, що її досягнення пов'язане з вивченням феномену діяльнісного універсалізму, є принципово важливою предметно-методологічною орієнтацією дисертаційного дискурсу, бо художня творчість виявляє і фіксує, інституціонально-знаково визначає ті іманентні механізми культури, завдяки яким можна дістатись й до наукової апробації такого феноменального явища, яким є хорова культура.

Для досягнення мети дослідження О. Кравчук ставить перед собою такі *завдання*: проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження; обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження шляхом аналізу аналітичних підходів та концептів для дослідження творчої особистості М. Кречка як феномена діяльнісного універсалізму; застосовуючи біографічний підхід, розкрити сутність феномена діяльнісного універсалізму М. Кречка; дослідити диригентську спадщину М. Кречка як складник національної хорової культури; дослідити культуротворчі новації М. Кречка у сфері хорового мистецтва України крізь призму культурно-громадської, педагогічної, композиторської та публіцистичної діяльності; висвітлити образ М. Кречка у сучасному культурно-мистецькому ландшафті України.

В основу *методології дослідження* покладено комплекс взаємодоповнювальних методологічних підходів (*міждисциплінарний, системний, комплексний, феноменологічний, культурологічно-історичний*), які дали змогу здійснити всебічний аналіз постаті М. Кречка як феномена

діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України. В дисертації застосовано загальнонаукові *методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення)* для виокремлення основних закономірностей досліджуваного явища, систематизації емпіричного матеріалу та формулювання авторських висновків.

Оцінювання наукової новизни одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*: осмислено постать М. Кречка як феномен діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України; визначено роль М. Кречка у збереженні національних традицій та розвитку українського хорового мистецтва; комплексно й системно опрацьовано життєвий та творчий шлях М. Кречка; доведено існування «хорової школи» М. Кречка; окреслено педагогічні методи «хорової школи» М. Кречка; *удосконалено*: уявлення про роль М. Кречка як одного з ключових творців національної хорової традиції в умовах культурно-історичних трансформацій; підходи до розуміння культурно-громадської ролі митця в просторі професійної музичної культури на прикладі діяльності М. Кречка; *набуло подальшого розвитку уявлення про*: діяльнісний універсалізм як багатогранну модель творчої самореалізації особистості в українській культурі; хорове мистецтво України в контексті його взаємозв'язку з біографіками провідних диригентів та композиторів; розвиток хорової культури в Україні в період діяльності М. Кречка.

Результати дисертаційного дослідження апробовані п. О. Кравчуком на чисельних міжнародних та всеукраїнських конференціях. Він опублікував 26 публікацій, серед яких – 3 статті в наукових фахових виданнях України, 20 публікацій апробаційного характеру та 3 праці, що розкривають додаткові аспекти дослідження.

**Оцінка змісту роботи, її відповідність спеціальності 034
Культурологія.**

Структура дослідження повністю узгоджена із загальною логікою системного розгляду явища діяльнісного універсалізму в мистецькій,

педагогічній, композиторській, культурно-громадській та публіцистичній діяльності Михайла Кречка.

Виходячи з низки визначених позицій, на яких засновується ця структура, спробуємо прослідкувати концепційну динаміку дисертаційного дискурсу і звернемось до **головних змістових складових** дослідження.

Перш за все, це *теоретична та джерельна база дослідження*. Вона вже сама собою надає можливості вибудовувати фактологію та хронологію предмету роботи.

Теоретичною основою дослідження стали майже двісті джерел з культурології, мистецтвознавства, музикознавства.

Другою важливою компонентою дослідження є *джерельна база*, яку склав родинний архів М. Кречка (нотні автографи, програми концертів, афіші, особисте листування), який зберігається як особиста власність доньки митця – Наталії Кречко.

У *Вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження; охарактеризовано зв'язок роботи з науковими планами та темами; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; вказано методи, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, публікації з проблеми дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження», котрий має два підрозділи, зосереджено на огляді наукових, науково-публіцистичних праць та джерельній базі дослідження, тобто автор з'ясовує теоретико-методологічне, історіографічне підґрунтя аналізованої в дисертації проблематики.

Застосовуючи міждисциплінарний підхід у вивченні біографіки, як магістральної лінії дисертації, О. Кравчук використовує «...методи культурології, мистецтвознавства, історичної науки, філософії та інших гуманітарних дисциплін, дає змогу не лише реконструювати біографії, а й простежити еволюцію культурно-мистецьких практик, їхній взаємозв'язок із суспільними процесами, визначити місце митця у соціокультурному просторі

часу та його роль у формуванні української національної ідентичності» (с. 40 дис.).

Визначаючи ключові поняття і напрями дослідження («діяльнісний універсалізм», «творча біографіка», «культурна пам'ять», «національна ідентичність» тощо) О. Кравчук застосовує аналітико-інтерпретаційний, порівняльно-термінологічний та семантичний методи і опрацьовує праці Я. Ассмана та А. Ассман, П. Нора, Б. Андерсона, П. Рікера, О. Коменди для розуміння біографічного знання, укладення базового словника ключових термінів. Опрацювання праць українських науковців О. Бенч-Шокало, Г. Карась, А. Лащенко, О. Лігус, Н. Кречко, М. Кравчук, Н. Нарожної, Ю. Пучко-Колесник, О. Тарасенка, І. Тилика та інших дослідників українського хорового мистецтва і творчості М. Кречка, дало можливість О. Кравчуку проаналізувати окремі фрагменти життєвого і творчого шляху митця.

Слід відзначити як позитивну рису дисертації етапність цього дослідження: перший етап – концептуально-термінологічний, другий – історико-контекстуальний, третій – біографічно-аналітичний, четвертий – текстуально-інтерпретаційний, п'ятий – компаративно-культурологічний.

Все це вибудувало міцну теоретико-методологічну основу для вияву та обґрунтування феномену діяльнісного універсалізму Михайла Кречка в хоровій культурі України, що здійснено у двох наступних розділах дисертації.

У другому розділі «Універсальна постать М. Кречка у просторі національного культуротворчого процесу», котрий має два підрозділи, О. Кравчук здійснює ґрунтовний аналіз діяльнісного універсалізму М. Кречка: багатовекторність і розвиток творчої особистості (підрозділ 2.1), професійної диригентської діяльності М. Кречка (підрозділ 2.2.).

Віддаючи данину пам'яті і поваги до наставників М. Кречка – Івана Паторжинського (клас вокалу) і Елеонори Павлівни Скрипчинської-Верьовки (клас диригування) у Київській консерваторії, О. Кравчук зупиняється на ґрунтовному висвітленні професійної діяльності диригента як керівника Закарпатського народного хору (*нині — Заслужений академічний Закарпатський народний хор*) та Державної заслуженої академічної капели Української РСР

«ДУМКА» (нині – Національна заслужена академічна капела України «ДУМКА»).

Якщо праця з першим була періодом ґрунтовного становлення М. Кречка як особистості, професіонала, митця, котрий прагнув поєднати академічну манеру виконання з традиціями народного співу, то в роботі з другим, як зріла творча особистість, він упроваджував нові художні підходи до репертуарної політики, звертаючись як до класичної української хорової спадщини так і до сучасних композиторських творів, української духовної музики XVII – початку XIX століть (с. 97 дис.). Широка репрезентація української хорової літератури не тільки в Україні, але і за кордоном, дає підстави говорити про М. Кречка як дипломата культури.

О. Кравчук відзначає, що «...попри видатні досягнення, діяльність М. Кречка не завжди відповідала офіційній радянській ідеології» (с. 106), а тому за свою свідому національну позицію диригент не був персонально номінований на Шевченківську премію, проте, вперше в історії державних нагород, найвищу в Україні творчу відзнаку – Національну премію України імені Тараса Шевченка, отримав колектив капели «ДУМКА» під орудою видатного диригента. За прагнення підкреслювати національну складову в репертуарі та виконавській традиції, у 1983 році М. Кречка усунули з посади керівника капели, що стало великим ударом для митця (с. 107 дис.).

Однак, не зважаючи всі труднощі, він відіграв одну з ключових ролей у створенні першого в Україні Державного дитячого музичного театру (був головним хормейстером театру), що нині відомий як Київська опера.

Підсумовуючи цей розділ, О. Кравчук наголошує на багатовимірності особистості М. Кречка, «...діяльність якої органічно охоплює диригентське мистецтво, композиторську творчість, педагогічну, публіцистичну та культурно-громадську роботу. Провідним видом діяльності митця є саме диригентська практика, тоді як інші напрями були вагомими допоміжними чинниками його феномена діяльнісного універсалізму. <...> Ключовими аспектами його диригентської стратегії є: послідовне розширення репертуарної політики шляхом поєднання української народної пісенності, духовної музики, класичної

західноєвропейської спадщини та творів сучасних українських композиторів; підвищення професійного рівня виконавських колективів; підтримка молодих українських авторів і популяризація їхніх творів» (с. 114–115 дис.).

Третій розділ «М. Кречко в сучасній культурі та просторі національної пам'яті» присвячено культурно-громадській, педагогічній, композиторській та публіцистичній діяльності М. Кречка (підрозділ 3.1) та розгляду постаті митця у сучасному культурно-мистецькому ландшафті (підрозділ 3.2).

Просвітницька діяльність, яка здійснювалася М. Кречком на національному рівні як ведучим і членом журі популярного радіоконкурсу «Золоті ключі», ведучим телепрограми «Сонячні кларнети», членом журі хорових конкурсів, мала неocenенне значення для підвищення рівня музичної культури слухачів, виховання у них любові до національного мистецтва, пробудження національної ідентичності.

Розкрито аспекти педагогічної діяльності М. Кречка, яку він провадив понад 20 років у Національній музичній академії України. Створивши індивідуальну хорову школу, педагог сприяв вихованню цілої плеяди сучасних хорових диригентів, які продовжили його справу в різних регіонах України. Автор дослідження вибудовує її структуру від педагога, до його учнів та послідовників – Олександра Тарасенка, Олени Грицюк і Олександра Кравчука (с. 121 дис.) та наводить прізвища, віхи життєвого і творчого шляху плеяди диригентів – вихованців цієї школи, серед яких В. Яциняк, Е. Сокач, М. Мороз, М. Борщ, А. Масленнікова та інші, що стали провідними фахівцями у сфері хорового мистецтва сучасного музичного ландшафту України (с. 126, 128–131). О. Кравчук виокремлює основоположні методико-педагогічні принципи і підходи хорової школи М. Кречка (с. 126–127).

Аналізуючи композиторську спадщину М. Кречка, О. Кравчук зупиняється на характеристиці обробок народних пісень, оригінальних творів, «Літургії Святого Іоанна Золотоустого».

Універсалізм М. Кречка проявився також у жанрі публіцистики, котру О. Кравчук класифікує як статті-спогади, роздуми на мистецьку та

культурологічну тематику, публікації про мистецькі проєкти та заходи, а також статті, присвячені колегам і сучасникам (с. 143–144).

Питання осмислення постаті М. Кречка в контексті сучасного соціокультурного простору України автор розглядає у підрозділі 3.2. за такими напрямками: наукові дослідження та музикознавчі праці; фестивалі, конкурси та мистецькі заходи; освітня діяльність; виконання творів та збереження виконавських традицій; популяризація засобами медіа та цифрових ресурсів; пам'ятні заходи та відзначення внеску в культуру.

У висновках до роботи О. О. Кравчук підсумовує проведене дослідження, наголошуючи на осмисленні постаті М. Кречка як феномена діяльнісного універсалізму в українській хорovій культурі, котрий виявляється передусім у багатовекторності його творчої діяльності (диригентській, композиторській, педагогічній, публіцистичній та громадсько-культурній), на ролі митця у збереженні національних традицій та розвитку українського хорovого мистецтва. Наголошується на тому, що М. Кречко є одним із ключових творців національної хорovої традиції в умовах культурно-історичних трансформацій, зокрема періодів радянської ідеологічної уніфікації, відлиги, застою, а згодом – національного відродження.

Оформлення списку використаних джерел відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Також слід відзначити **додатки**, які збагачують дисертацію, роблять її ще більш інформативно насиченою.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. У ході аналізу змісту дисертації О. Кравчука порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фабрикацій та фальсифікацій) не виявлено. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, всі результати дослідження належать автору особисто.

У цілому можна констатувати, що поставлені завдання дослідження автором дисертації вирішено в повному обсязі, мета дослідження досягнута.

Таким чином, представлена дисертація є завершеною науковою роботою та повністю відповідає всім вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Активізоване професійне зацікавлення під час вивчення дисертації О. Кравчука, згенерувало низку запитань і зауважень до дисертанта, що, підкреслимо, не зменшує наукової значущості, тематичної перспективності, а також надзвичайно вагомої необхідності та, в цілому, актуальності представленого дослідження.

Зауваження.

1. Оскільки універсальність постаті М. Кречка є своєрідною органічною єдністю, про що мовиться у першому розділі дисертації, то відірваність культурно-громадської, педагогічної, композиторської та публіцистичної діяльності від тематики другого розділу «Універсальна постать М. Кречка у просторі національного культуротворчого процесу» і перенесення її у третій розділ, де мова йде про сучасну культуру і увічнення пам'яті, є невмотивованою.

2. Для глибшого висвітлення концепту «універсальність» варто було опрацювати не тільки статті доктора мистецтвознавства Ольги Коменди, а й її монографію «Олександр Козаренко – піаніст, композитор, музикознавець» (Луцьк: Вежа, 2017) та докторську дисертацію, в яких багато уваги присвячено осмисленню цього феномену.

3. Використання монографії Тетяна Росул «Музичне життя Закарпаття 20–30-х рр. ХХ століття» (Ужгород: ПоліПрінт, 2002) також збагатило би змістове наповнення дисертації.

4. Для точнішого визначення жанрової системи музичної критики М. Кречка (підрозділ 3.1) варто було опрацювати працю докторів мистецтвознавства, професорів Олени Зінькевич та Юрія Чекана «Музична критика: теорія та методологія (Чернівці: Книги – ХХІ, 2007).

5. Опис публікацій М. Кречка (додаток Г) варто було здійснити за вимогами ДСТУ 2015. До речі, згідно «ОСНОВНИХ ВИМОГ ДО ДИСЕРТАЦІЙ ТА АВТОРЕФЕРАТІВ ДИСЕРТАЦІЙ» (опубліковані в журналі «Бюлетень ВАК України». 2007. № 6. С. 9–17) у пункті 4.8. Додатки зазначено: «Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, **за винятком** літер Г, Є, І, ї, Й, О, Ч, Ь».

Наголосимо, що вище представлені зауваження щодо кваліфікаційної наукової праці О. Кравчука не носять принципового значення та мають абсолютно уточнюючий та, насамперед, доповнюючий характер.

Вважаємо, до представлена до рецензування наукова праця буде вкрай затребуваною та практично використаною не лише в середовищі хороших диригентів, а й викладачів та студентів, всіх поціновувачів української хорової культури.

Загальний висновок. Отже, вищезначене дозволяє зробити такі висновки.

Дисертація Кравчука Олександра Олександровича «Михайло Кречко як феномен діяльнісного універсалізму в хоровій культурі України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки», за спеціальністю 034 «Культурологія» є оригінальним, винятково актуальним та цілісним науковим дослідженням, що вирізняється вагомих теоретичним і практичним значенням, передусім, для митців царини хорової культури, фахівців з культурології, історії, музичної педагогіки, композиторів, музикознавців і є такою, що повністю відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від

03.05.2024 р.), а її автор Кравчук Олександр Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Офіційний опонент:

Доктор мистецтвознавства,
професор, професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
заслужений працівник культури України

Ганна КАРАСЬ

підпис Карась Г.
ЗАСВІДЧУЮ
1 Начальник відділу кадрів
СМР Орест СМІШКО
« 11 » 09 20 25 р.

